

ZÍSKANÉ FORMY NARUŠENÉ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTI

Vybrané snímky – další informace budou doplněny

Získané neurogenní poruchy komunikace u dospělých osob

- poruchy, které mají svou lingvistickou, neurogenní i kognitivní složku

- vícedimenzionální poruchy
- terminologie neurogenních poruch řečové komunikace je obtížná

Snaha o propojení

- Spojení složek – komplexní hodnocení – např. Cséfalvay, Traubner (1996):

„ Jde o získané postižení komunikačních schopností zasahující veškeré modality řeči (expesivní a receptivní, mluvenou a psanou řeč) a v různé míře i veškeré roviny jazykového systému (foneticko-fonologickou, morfologicko-syntaktickou, lexikálně-sémantickou a také pragmatickou).

Afázie vzniká následkem ložiskových poškození mozku jako důsledek systémového vlivu mozkové léze na vyšší psychické funkce člověka.“

Řeč a jazyk

- specifický terminologický problém – diferenciacie pojmů **řeč** a **jazyk** v naší literatuře
  - Zahraniční zdroje:
  - **Dysartrie** - neurogenní motorická porucha řeči (motor neurogenic speech disorder)
  - **Afázie** - jazyková neurogenní porucha (neurogenic language disorder)
-
- pochopení procesu mezilidské komunikace jako víceúrovňového jevu
  - rozlišení obsahu pojmů jazyk a řeč

Jazyk - komunikační kód

- tvořen odlišnými a selektovanými signály, znaky a symboly reprezentující každý aspekt tohoto kódu
- adekvátní užití kódu je podmíněno **kognitivními procesy**
- paměť a pozornost, intelektové schopnosti

Jazyk – komunikační kód

- **Proces tvorby a užití jazykového kódu závisí na:**
- *schopnosti učení se novým informacím*
- *intaktních cerebrálních funkcích*
- jejich postižení (např. získanou poruchou fatických funkcí) limituje možnosti adekvátního užití jazykového kódu
- ve všech jeho základních složkách (Sém, Syn, Fon, Prag)

Základní složky jazykového kódu – ve verbální komunikaci

- **fonologická**

- abstraktní lingvistická úroveň individuálního zvukového systému, jímž je jazykový kód realizován
- dominantní je distinktivní hodnota jednotlivých fonémů

- **sémantická**

- význam a rozsah částí jazykového kódu
- rozsah a výbavnost aktivní a pasivní slovní zásoby

- **syntaktická**

- struktura větších celků – stavba vět a souvětí

- **pragmatická**

- užití jazyka v sociální komunikaci
- efektivita jeho užití
- možnost individuálního výběru slov či jiných částí jazykového kódu

Řeč

- **jazykový (znakový) obsah komunikace** se neobejde bez přiměřené **fyzikální realizace jazykové produkce**
- jazykový produkt u člověka je celistvý pouze při bezchybné interakci obou těchto komponentů
- fyzikální modalitou jazyka je **řečový projev** (nebo písmo, komunikace neverbálními prostředky)
- **řeč je fyzikální realizací jazyka**, je to užití signálů, které vznikají respirací, fonací artikulací a rezonancí

Lidská řeč je vytvářena mluvidly

- 2 základní modifikace ve využití:
  - **vitální funkce** (dýchání, příjem potravy)
  - **funkce zvukové** – pro plnohodnotnou lidskou komunikaci mluvenou řečí

- Pro využití řečového signálu jsou důležité akustické a auditorní znaky, které jsou zpracovány **sluchovou percepcí** a **kognitivními procesy**

Pojem **jazyková porucha**

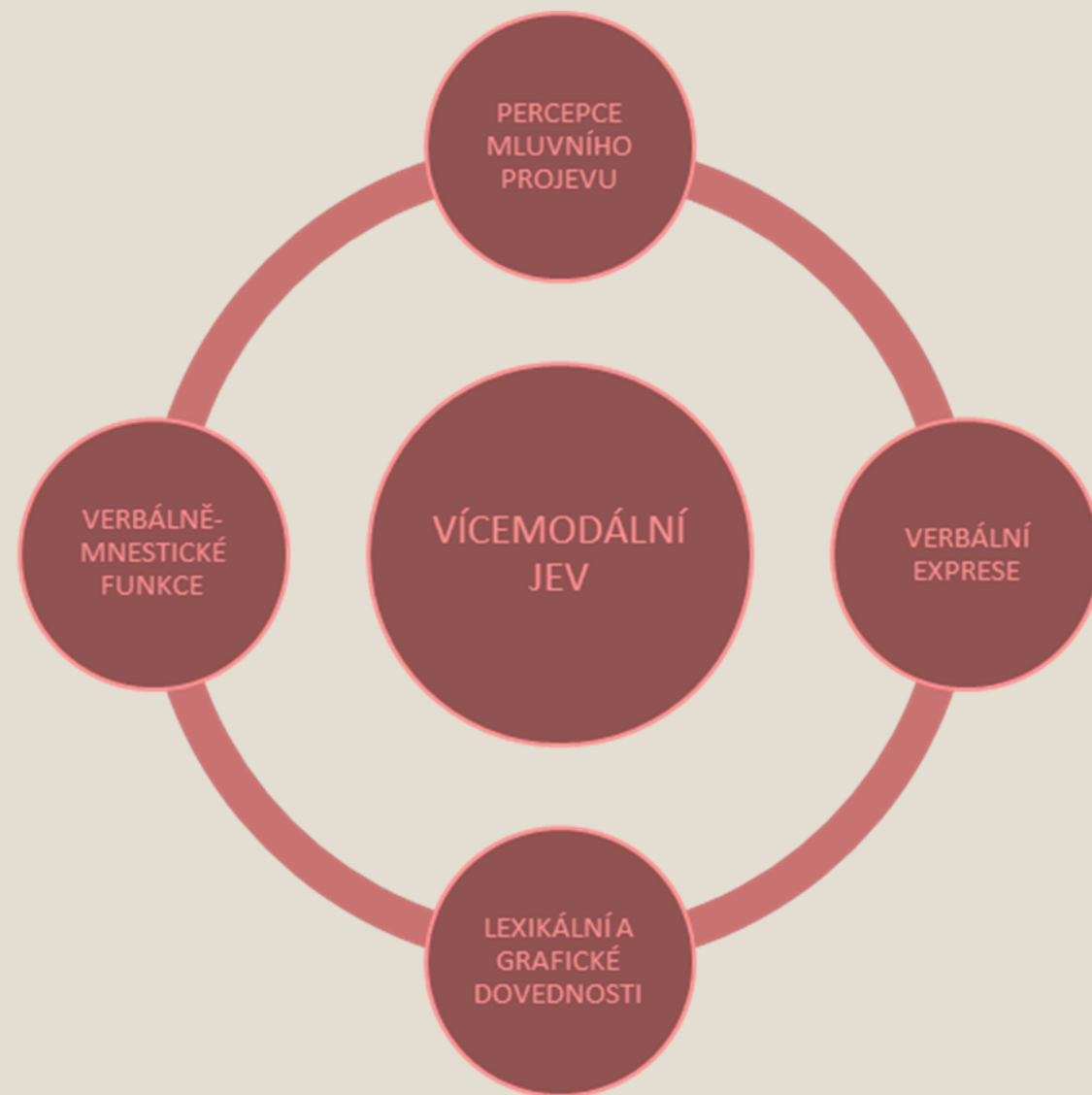
- při primárně nepoškozených motorických modalitách (respirace, fonace, artikulace, rezonance) dochází k obtížím v užití jazykového vyjádření u postiženého člověka
  - projev se liší od kodifikované normy jazykového vyjadřování v daném sociálním prostředí
  - vede ke ztížení až nemožnosti dorozumět se s okolím)
  - jsou zasaženy i další formy sdělení informací
-
- Percepční jazyková porucha

Pojem motorická řečová porucha

- **při primárně nepoškozených jazykových schopnostech člověka** (lexika, morfologie, syntax, pragmatika) dochází k obtížím v orální řeči
- nápadná odlišnost od kodifikované normy výslovnosti daného jazyka
- obtíže ve srozumitelnosti projevu
- primárně nejsou zasaženy další formy sdělení informací – písemná, popř. manuální forma
- mohou být přidružené postižení motoriky končetin – to vede k částečné nebo úplné nemožnosti využít psaní, manuální formy komunikace

AFÁZIE

AFÁZIE

- složité systémové narušení řeči,
- zahrnuje různé úrovně řeči
- postihuje celou psychickou činnost člověka
- (Hrnčiarová a Cséfalvay)

Další vymezení

- ▶ poškození se projevuje především v porušení komunikativní funkce řeči,
- ▶ **dochází k dezintegraci celé psychické a emocionálně-volní sféry člověka**

shrnutí

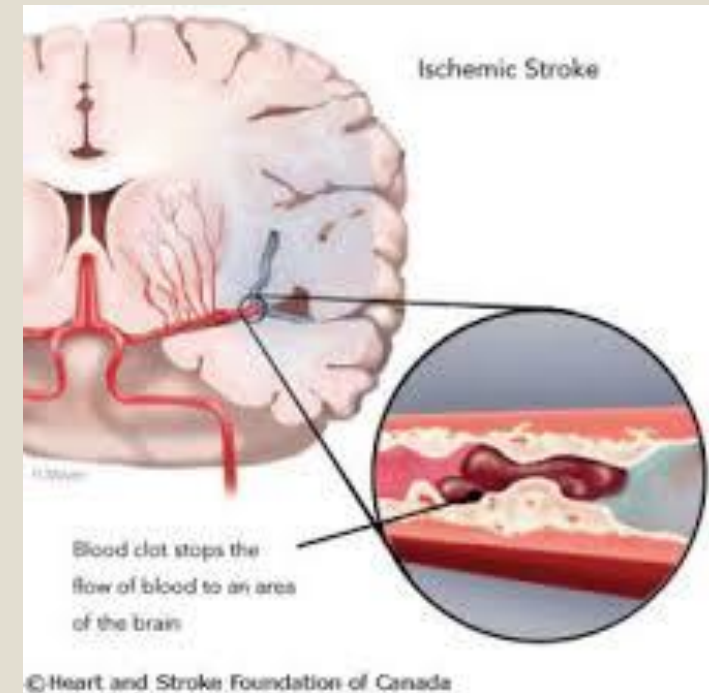
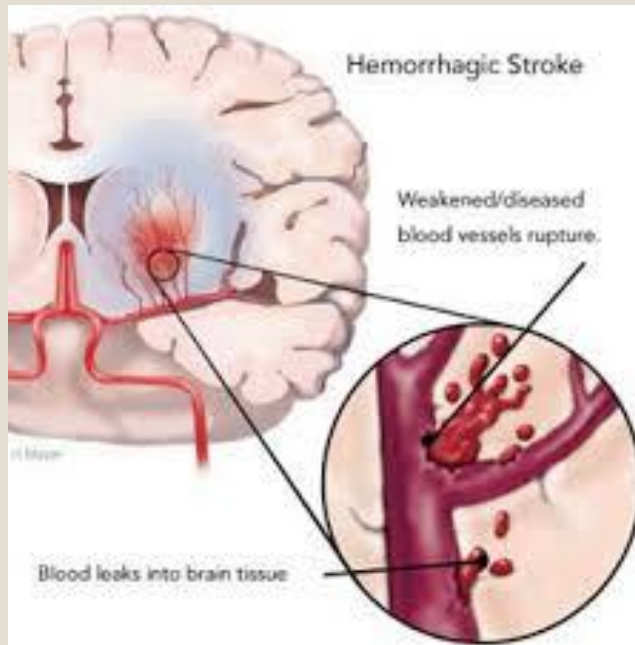
- **získané narušení komunikační schopnosti**
- **týká se poruch symbolických procesů**
- **vzniká při ložiskových poškozeních mozku**
- **důsledek systémového vlivu mozkové léze na vyšší psychické funkce člověka**

(Cséfalvay)

Etiologie

- klinický obraz záleží na lokalizaci léze
- cévní mozkové příhody (CMP)

- úrazy a poranění mozku
- mozkové expanze – nádory
- zánětlivá onemocnění mozku
- degenerativní onemocnění CNS
- intoxikace mozku

Healthy Brain

Brain with Alzheimer's

Klinický obraz afázie závisí na:

- povaze patologického procesu
- rozsahu a lokalizaci léze
- na věku jedince, ve kterém došlo k poškození mozku
- variabilita příznaků

Klasifikace afázie

- celá řada systémů – reprezentace afaziologických škol a směrů
- **Bostonská klasifikace**
- fluence konverzační řeči
- opakování slov a vět
- pojmenování předmětů
- rozumění řeči

Brocova afázie

- **porucha v plynulosti**
- **porucha řečové produkce**
- těžce utvářená mluva
- **agramatismy**
- depešový styl mluvy
- obtíže s „hledáním slov“
- **potíže s opakováním vět**

- relativně dobře zachované **porozumění**

- hemiparéza, hemiplegie
- často provázena apraxií

Wernickeova afázie

- mluva je většinou **fluentní**
- **nápadná porucha porozumění** smyslu a zvuku slova či věty
- logorhea
- neologismy
- parafázie
- **opakování a pojmenování narušeno**
- nebývá výrazně postižena artikulace

- může být přítomna porucha fonemického sluchu

Konduktivní afázie (převodová afázie)

- **spontánní projev** je fluentní
- fonemické parafázie
- porozumění řeči a pojmenování – lehké narušení
- **výrazné narušení opakování**
- opakování x porozumění
- dobrá prognóza

Anomická afázie

- Encefalitidy, zvýšený nitrolební tlak
  - Subarachnoidální hemoragie
  - Otřes mozku
  - Toxicko-metabolické encefalopatie
-
- **Fluentní** – anomické pauzy
  - Cirkumlokuce
  - **Porozumění** – lehce narušeno
  - **Opakování** zachováno
  - **Pojmenování** – narušeno
  - klinicky nejlehčí typ afázie

Transkortikální motorická afázie

- **Poškození vaskulárního systému**
- spontánní řeč je značně narušena – **nonfluentní**
- řeč je tvořena s obtížemi, namáhavě
- řeč je agramatická
- **Opakování** – zachováno
- **Porozumění řeči** – lehké až středně těžké poruchy
- **Pojmenování** – narušeno

Transkortikální sensorická afázie

- spontánní řeč je **fluentní** – bezobsažná
- **těžká porucha porozumění**
- **pojmenování** – narušeno
- **opakování vět** – opakují bez porozumění
- čtení – bez porozumění

Transkortikální smíšená afázie

- Podobnost s globální afázií
- Výjimka – relativně zachované **opakování** slov
- **Spontánní projev** narušen
- **Pojmenování** narušeno
- **Porozumění** výrazně narušeno

Globální afázie – totální

- nejtěžší typ afázie
- nulová produkce
- omezena opakováním jedné slovní trosky, stereotypní spojení
- těžce narušeno opakování i pojmenování
- efektivita komunikace

Dělení dle fluence projevu

- **Fluentní typy**

- Wernickeho afázie
- Amnestická afázie
- Transkortikální sensorická afázie
- Konduktivní afázie

- **Nonfluentní typy**

- Totální – globální
- Broccova motorická afázie
- Transkortikální motorická afázie
- Transkortikální smíšená

Diagnostika

- nejvíce rozpracovaná část afaziologie
- celá řada metodik a testových baterií
- neurolog
- logoped
- foniatr
- psycholog
- neuropsycholog

Možnosti zacílení diagnostiky

1. Funkce (např. různé úrovně jazykových deficitů, kognitivní deficity)
2. Postižení (každodenní komunikace, denní aktivity)
3. Participace ve společnosti (role v rodině, zaměstnání)

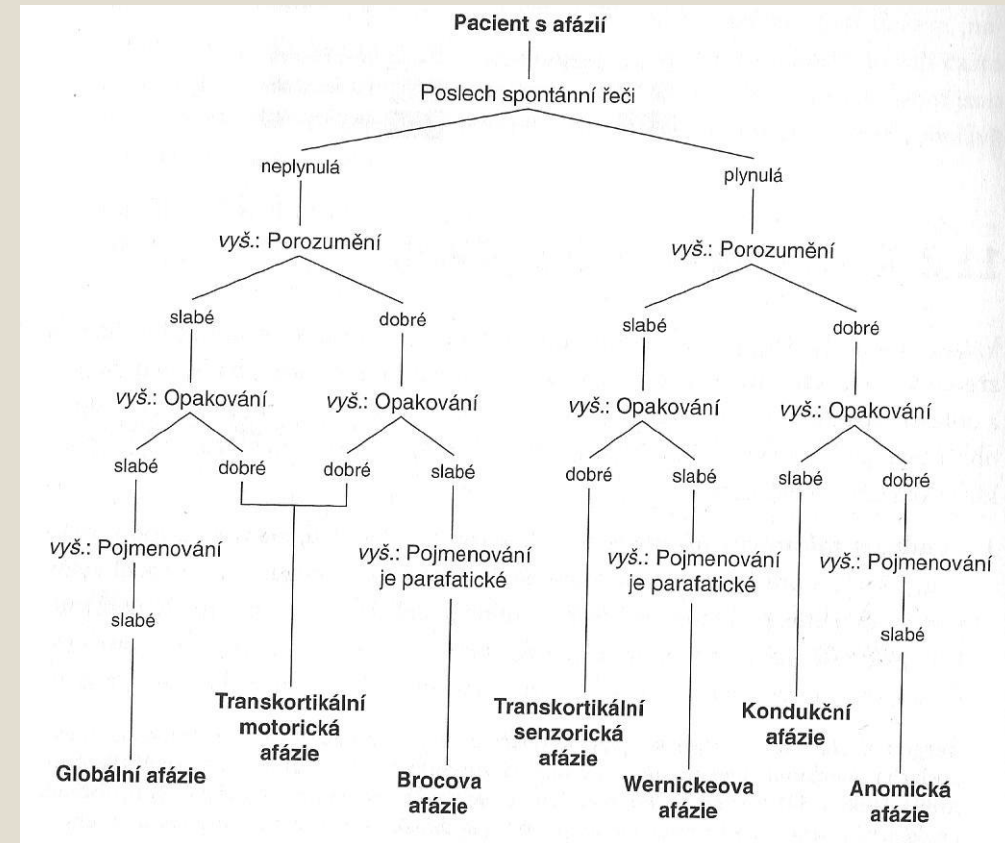
Diferenciální diagnostika

- centrální porucha řeči – afázie – specifikace typu afázie
- porucha na bázi narušení inervace výkonného aparátu řeči (dysartrie)
- porucha řeči provázející některá onemocnění vznikající při difúzních poškozeních mozku (demence)
- poruchy řeči, které bývají v klinickém obraze některých psychiatrických onemocnění (schizofrenie)

- **důležité odlišit afázii od jiných poruch: dysartrie, agnozie, apraxie, alexie, mutismu**

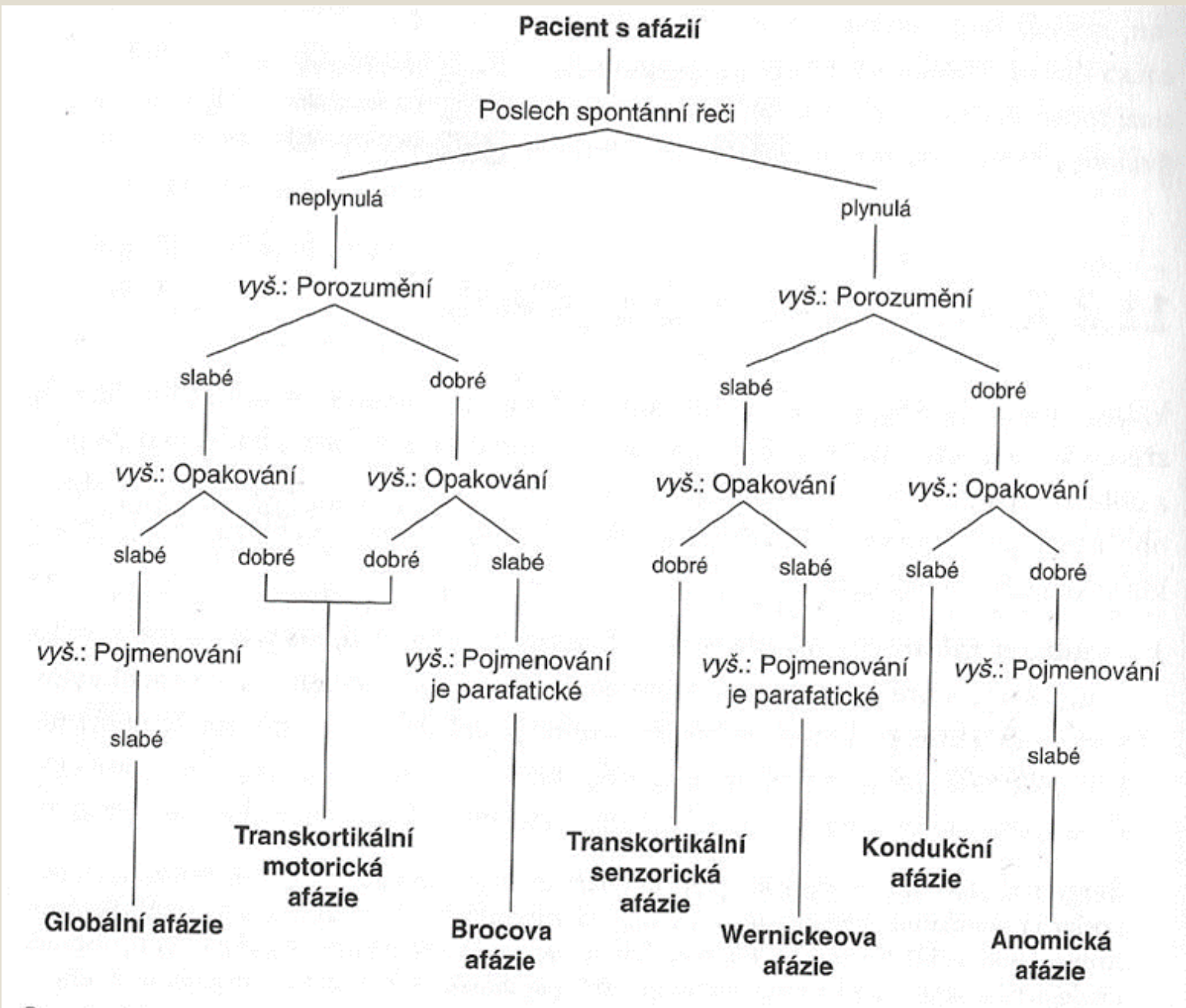
Diferenciální diagnostika

Zacílení diagnostiky

1. Spontánní řeči
2. Porozumění řeči
3. Opakování
4. pojmenování

Testy a testové metody užívané v naší praxi

- **MASTcz** (*Mississippi Aphasia Screening Test*)
- **Token test**
- **WAB** (*Western Aphasia Battery*)
- **Lurijovo neuropsychologické vyšetření**
- **Vyšetření fatických funkcí**

MAST.CZ

- screeningový test k vyšetření poruch fatických funkcí vhodný k rychlé diagnostice v akutním stavu onemocnění – česká verze
- vytvořen skupinou neuropsychologů, psychiatrů a logopedů
- volně dostupný také na internetu
- výhodou je časová nenáročnost (1-10 minut)
- administrace testu je standardní, trvá přibližně 5-15 min

MAST.CZ

www.fnbrno.cz/nemocnice-bohunice/neurologicka-klinika/screening-afazie-mastcz/t3305

- *obsahuje 9 subtestů, hodnotí se:*
- **automatická řeč (5 položek, max. 10 bodů)**
- **pojmenování (5 p., max. 10b)**
- **opakování (5p, max. 10b)**
- **fluence řeči při popisu obrázku (10)**
- **psaní dle diktátu (5p, max. 10b)**
- **rozmění alternativním otázkám (10p, max. 20b)**
- **rozumění slovu – Identifikace objektů (5p, max. 10b)**
- **rozumění verbální instrukci (5p, max. 10b)**
- **rozumění čtené instrukci (5p, max. 10b)**

Celkový jazykový index 100

Jméno pacienta	Rodné číslo	Věk	Bydliště	Vzdělání ZŠ SŠ VŠ Lateralita P L A	
Před NO: mateřský jazyk ČJ jiný vývojové poruchy stav kognitivních, jazykových a řečových funkcí sluch zrak - brýle na čtení používá ano ne		NO:		Datum vzniku fatických poruch	
		anartrie, dysartrie, apraxie, agnozie, nově vzniklé poruchy zraku, hemiparéza PHK perseverace, automatizmy, echolálie, agramatizmy, neologizmy, parafázie sémantické - fonemické, anomie, ...		Jméno investigátora I. a II. vyš. Datum vyšetření I. a II. vyš.	
INDEX PRODUKCE	50		INDEX ROZUMĚNÍ	50	
1. Automatická řeč	10		6. Rozumění alternativním otázkám	20	
2. Pojmenování	10		7. Rozumění slovu- Identifikace objektů	10	
3. Opakování	10		8. Rozumění verbální instrukci	10	
4. Fluence při popisu	10		9. Rozumění čtené instrukci	10	
5. Psaní na diktát	10		CELKOVÝ JAZYKOVÝ INDEX	100	
NORMY CELKOVÝ JAZYKOVÝ INDEX				INDEX PRODUKCE	INDEX ROZUMĚNÍ
ZŠ a SŠ vzdělání ≥ 93				≥ 45	≥ 46
VŠ vzdělání věk do 60 let ≥ 98				$= 50$	≥ 48
VŠ vzdělání věk nad 60 let ≥ 96				≥ 49	≥ 47
				max.	I. II.
1. Automatická řeč (2 body: správně, 0 bodů: nesprávně, skóre 0 - 10)				10	
Počítejte po jedné do deseti (nápověda „jedna“ nutná - skóre 1 bod) (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)				2	
Vyjmenujte po sobě dny v týdnu (nápověda „pondělí“ nutná - skóre 1 bod) (pondělí, úterý, středa, čtvrtek, pátek, sobota, neděle)				2	
Dokončete následující přísloví: Jablko nepadá daleko od ... (stromu.)				2	
Dokončete následující přísloví: Tak dlouho se chodí se dřbáním pro vodu, až ... (se ucho utrhne.)				2	
Dokončete následující přísloví: Jak se do lesa volá, tak ... (se z lesa ozývá.)				2	
2. Pojmenování (2 body: správně, 1 bod: nápověda nutná, 0 bodů: nesprávně, skóre 0 -10): Ukažte objekt a zeptejte se: „Co je to?“ Časový limit pro pojmenování jednoho stimulu bez nápovědy 5 s.				10	
Klíče		brada	tužka	malíček	hodinky
3. Opakování „Opakujte přesně to co řeknu.“ (2 body: začne v limitu 5 s a zopakuje správně, 0 bodů: nesprávně, skóre 0 - 10). Zakryjte si ústa.				10	
Dort		skříňka		vizitka	
Vedle velkého železného stolu.				6	
Bylo by se tu třpytilo slunce na jezerní hladině.				2	
				2	
4. Fluence při popisu fotografie: ukažte fotografii po dobu 10 s, přitom řekněte: „Ukáží vám fotku, prohlédněte si ji a nyní mi řekněte vše, co se děje na obrázku, mluvte prosím, dokud neřeknu dost. Začnete teď.“ Od zahájení mluvené produkce začnete měřit 10 s během kterých запиšte všechny srozumitelné výrazy nebo provedte nahrávku a poté ji vyhodnoťte. Počítejte srozumitelné výrazy včetně neologizmů např. „To tedy nevím ...krak ...no vluk sení ...tady“ produkce osmi výrazů = 5 bodů; (0 až 5 výrazů = 0 bodů, 6 až 10 výrazů = 5 bodů, 11 a více výrazů = 10 bodů)				10	
I.vyš. počet srozumitelných výrazů: záznam produkce:					
Informační hodnota sdělení:					
II.vyš. počet srozumitelných výrazů: záznam produkce:					
Informační hodnota sdělení:					

	max.	I.	II.
5. Psaní na diktát (2 body: správně, 1 bod: jedna chyba, 0 bodů: nesprávně, skóre subtestu 0 - 10) „Napište slova, která vám budu diktovat.“	10		
řve			
mrzne			
čtvrťka			
útočiště			
„Nyní napište větu:“ (nejprve přečtete celou větu a poté dvě a dvě slova z věty diktujete)	2		
Naše broskvoň již plodí.			
6. Rozumění alternativním otázkám „Budu se vás ptát, prosím odpovídejte ano nebo ne.“ (2 body: správně, 0 bodů: nesprávně, skóre subtestu 0 - 20) Provedení správných reakcí musí být pohotové, do pěti sekund, neopakujte zadání instrukce, mluďte hlasitě a zřetelně.	20		
Jmenujete se Novák/ová? (uveďte jiné příjmení, než je správné příjmení pacienta/ky)	2 ne		
Jmenujete se ...? (uveďte správné příjmení pacienta/ky)	2 ano		
Bydlíte v Praze? (uveďte jiné místo, než to, ve kterém žije)	2 ne		
Bydlíte ...? (uveďte správné místo)	2 ano		
Ukazují vám čelo? (vyšetřující se dotýká ucha)	2 ne		
Máte na hlavě klobouk?	2 ne		
Je kráva větší než koza?	2 ano		
Přichází podzim po zimě?	2 ne		
Je snídaně dříve než oběd?	2 ano		
Oblékáte si nejdříve kabát a potom košili?	2 ne		
7. Rozumění slovu - identifikace objektů: předložíme uvedené objekty a vyšetřovaný je vždy pouze 1x vyzván, aby ukázal jmenovaný objekt: „Ukažte kde je:“ (2 body: správně, 0 bodů: nesprávně, skóre subtestu 0 - 10) Provedení správných reakcí musí být pohotové, do pěti sekund, neopakujte zadání instrukce.	10		
Vidlička			
bonbón			
knoflík			
kámen			
papír			
8. Rozumění mluvené instrukci „Udělejte, co vám řeknu!“ (2 body: správně, 0 bodů: nesprávně, skóre subtestu 0 - 10) Pouze 1x zadaná instrukce. Provedení správných reakcí musí být pohotové, do pěti sekund, neopakujte zadání instrukce, mluďte hlasitě a zřetelně.	10		
Ukažte na vaši bradu!	2		
Otevřete ústa!	2		
Ukažte vaši levou rukou vaše pravé oko! (x Ukažte vaší pravou rukou vaše levé oko!)	2		
Ukažte na podlahu a potom na váš nos!	2		
Dříve než otevřete ústa, dotkněte se ucha!	2		
9. Rozumění čtené instrukci „Udělejte, co je tady napsáno!“ (2 body: správně, 0 bodů: nesprávně, skóre subtestu 0 - 10) Pacient si přečte instrukci pouze 1x. Provedení správných reakcí musí být pohotové, do pěti sekund.	10		
Zamávejte rukou.	2		
Zatněte pěst.	2		
Ukažte rukou na podlahu a potom na strop.	2		
Položte vaši levou ruku na vaše pravé rameno. (x Položte vaši pravou ruku na vaše levé rameno.)	2		
Než se podíváte na okno, dotkněte se vašeho levého ucha.	2		
Poznámky			

Faktory ovlivňující reedukaci řeči

- rozsah a lokalizace mozkové léze – vyplývající stupeň a typ fatické poruchy
- socioekonomický status pacienta – někdy i věk
- časové stádium poruchy

Složky logopedické terapie

- vlastní metody řečové a jazykové terapie
- psychoterapeutické působení a aplikace psychoterapeutických metod
- psychosociální rozměry afázie
- orientace na okolí klienta a jeho osobnost

Terapie v akutním stadiu

- zahájení aktivační fáze stimulačními technikami
- pomoc – překonat komunikační bariéru mezi pacientem a jeho okolím
- dle možností spolupráce pacienta (15-20) minut – realizace vyšetření
- analýza možností komunikace
- psychoterapeutická a řečová stimulace
- prvky **body therapy** – využití taktilních podnětů

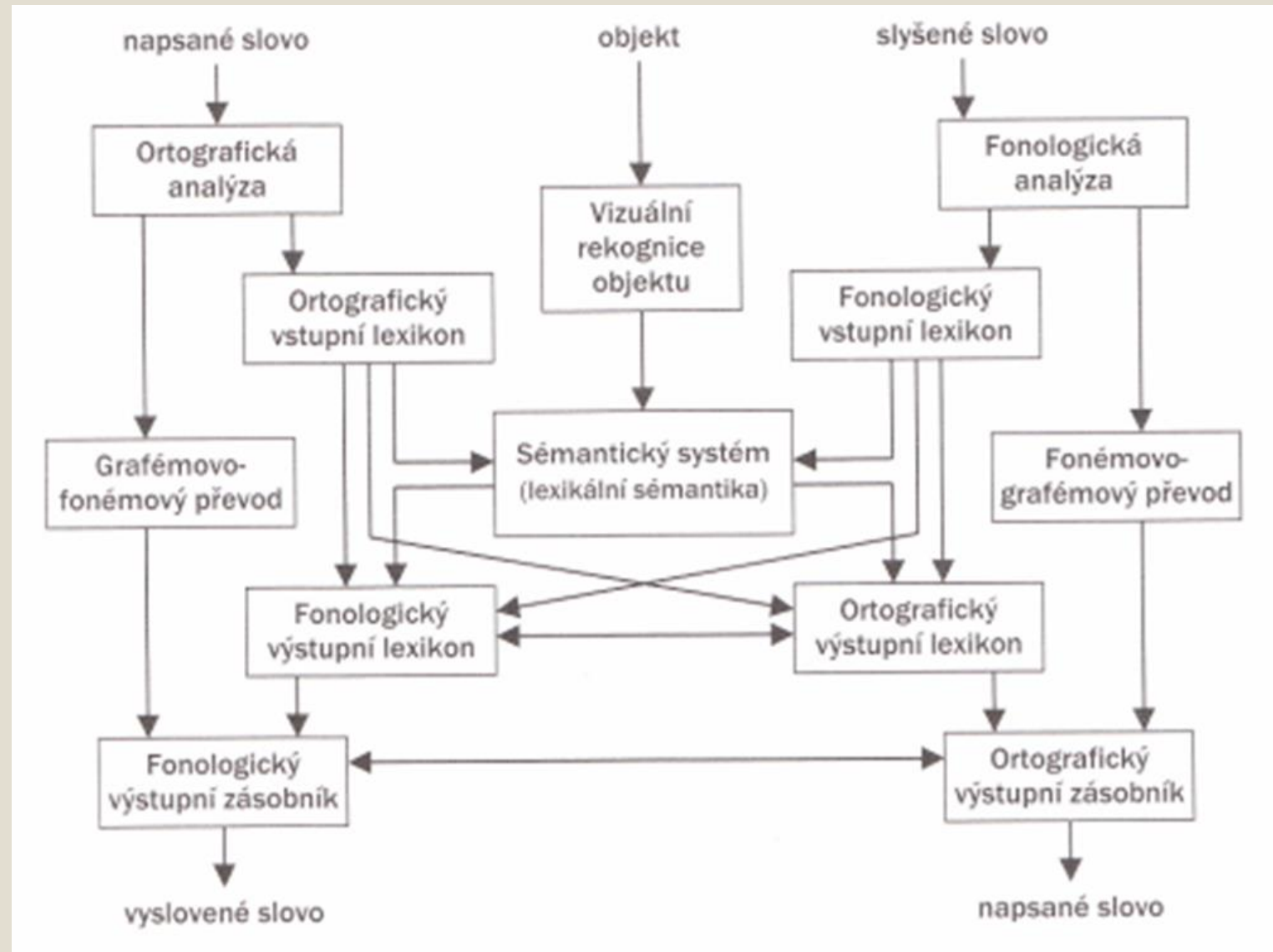
Terapie v chronickém stadiu afázie

- dlouhodobá záležitost
- obnova porušených sociálních kontaktů a funkcí řeči
- lze aplikovat terapii individuální či skupinovou
- stanovit reálné cíle
- významná úloha rodiny, předpokladem úspěšné terapie

Aktuálně – 2 dominující směry

- Kognitivně-neuropsychologický přístup
- Pragmatický přístup

Kognitivně-neuropsychologický přístup

Produkce slov

- Vizuální rekognice objektu
- Sémantický systém
- Fonologický výstupní slovník
- Fonologický výstupní zásobník

Porozumění slovům

- Fonologická analýza
- Fonologický vstupní slovník
- Sémantický systém

Čtení slov

- Ortografická analýza
- Ortografický vstupní slovník
- Sémantický systém

Hlasité čtení

- + fonologický výstupní slovník
- + fonologický výstupní zásobník

Psaní slov

- Sémantický systém
- Ortografický výstupní slovník
- Ortografický výstupní zásobník

Pragmatický směr

- zařazení do společnosti
- poskytnout adekvátní možnost komunikace
- soběstačnost
- obnovit schopnost užívat jazyk – rozumět mu v kontextu
- konverzační trénink
- využití systémů AAK

Další možnosti zacílení terapie

○ **A) obnovení narušené funkce**

- **fonetická** pojmenování, čtení, psaní, porozumění

○ **B) terapie zaměřená na narušenou komunikační schopnost**

- **komunikační** komplexnější přístupy
- **komunikační** kresba, konverzační trénink, AAK

○ **C) terapie zaměřená na zmírnění následků**

terapeutické přístupy usilující o zmírnění

psychosociálních důsledků afázie

skupinová terapie – komunikační, relaxační/konverzační skupina

Obecná doporučení

- malé krůčky spojené s neustálým opakováním a procvičováním
- stimulace všech smyslů
- motivace a povzbuzením při každé příležitosti
- vyhýbat se bez adekvátních úprav materiálům určeným primárně dětem

zdroje

- Neubauer, K. (2007). *Neurogenní poruchy komunikace u dospělých*. Praha: Portál.
- Love, R., J., & Webb, W., G., (2009). *Mozek a řeč: neurologie nejen pro logopedy*. Praha: Portál.
- Cséfalvay, Z. (2005). Terapie afázie. In Lechta, V. & kol., *Terapie narušení komunikační schopnosti* (s. 203-237). Praha: Portál.
- Cséfalvay, Z., (2007). *Terapie afázie: teorie a případové studie*. Praha: Portál.

- [K dalšímu studiu:](#)
- <https://www.fnbrno.cz/areal-bohunice/neurologicka-klinika/material-k-terapii-afazie-alexie-a-agrafie/t4561>
- <https://www.fnbrno.cz/areal-bohunice/neurologicka-klinika/dotaznik-funkcionalni-komunikace-dfk/t4546>